

11. Сергєєва Д. Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 91, ч. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60>.

12. Старенький О. С. Захист прав суб'єктів господарювання у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 123–148. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/123-148>.

13. Таран О. В. Нормативне регулювання початку досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/144-152>.

14. Чернявський С. С. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. *Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ* : зб. метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, Я. В. Монастирський ; за заг. ред. П. В. Коляди. Київ : УВПД ГШ МВС України, 2010. С. 96–144.

Сиза Наталія Петрівна,

головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА «СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Роль суду в умовах воєнного стану є визначальною для забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини від порушень у кримінальному провадженні. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) проголошує право на справедливий суд, однією із складових якого є право на «суд, встановлений законом». Пунктом 1 статті 15 Конвенції визначено, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за Конвенцією виключно в тих межах, яких вимагає

серйозність ситуації, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом [1].

Реалізація права на «суд, встановлений законом» у кримінальному провадженні передбачає, зокрема, здійснення правосуддя судом відповідно до встановлених правил підсудності та порядку визначення судді для розгляду конкретної справи, а також застосування положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [2] щодо складу суду.

Перш за все, звернемось до питання визначення підсудності, тобто встановлення за сукупністю юридичних ознак компетентного суду для розгляду кримінального провадження.

Постановою Верховної Ради України від 21 травня 2015 року № 462-VIII ухвалено Заяву «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод», у якій, зокрема, обґрунтовано необхідність зміни територіальної підсудності судових справ (пункт 7) [3]. Заяву про відступ було підтверджено Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21 квітня 2022 року № 2217-IX [4].

Відповідно до ч. 9 ст. 615 КПК під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Зміна територіальної підсудності судових справ у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, передбачена положеннями ч. 3 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Порядок вирішення питання про зміну територіальної підсудності у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану визначається Законом

України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до ч. 7 ст. 147 Закону за таких умов може бути змінено територіальну підсудність судових справ за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [6].

Наступна проблема здійснення правосуддя у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану пов'язана з визначенням складу суду для розгляду конкретного кримінального провадження.

Відповідно до ст. 35 КПК визначення судді (запасного судді, слідчого судді), а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду конкретного провадження здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, що забезпечує об'єктивний і неупереджений розподіл матеріалів кримінального провадження між судьями з додержанням принципів черговості та однакової кількості проваджень для кожного судді.

Проте у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – розподіл матеріалів кримінального провадження між судьями забезпечує голова суду, а за його відсутності – заступник голови суду, у порядку черговості та із забезпеченням рівномірного навантаження на суддів. У разі відсутності голови суду та його заступника розподіл матеріалів кримінального провадження між судьями забезпечує найстарший за віком суддя (п. 4 ч. 1 ст. 615 КПК).

Важливо зазначити, що норми ст. 35 КПК щодо автоматизованого визначення складу суду є важливою гарантією здійснення законного, справедливого й ефективного правосуддя та мають застосовуватися і під час дії воєнного стану, а положення п. 4 ч. 1 ст. 615 КПК, як виняток із загального правила, діють лише за умов відсутності технічної можливості доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та з дотриманням порядку черговості й забезпеченням рівномірного навантаження на суддів.

Зміна загальних правил КПК щодо складу суду в умовах воєнного стану передбачена також положеннями ч. 10 ст. 615 КПК, відповідно до якої кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, крім здійснення кримінального провадження у суді, в якому до моменту введення воєнного стану та набрання чинності цією частиною було визначено склад суду за участю присяжних.

Ще одна норма, яка надає можливість відходу від загальних положень щодо визначення складу суду, передбачена ч. 13 ст. 615 КПК. Зокрема, в умовах воєнного стану може не застосовуватися положення ч. 14 ст. 31 КПК про здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітньої особи суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, якщо наявні обставини, які унеможливають участь такого судді.

Отже, нормами КПК в умовах воєнного стану передбачено відступ від загального порядку визначення підсудності та складу суду в кримінальному провадженні. Для забезпечення права на «суд, встановлений законом» мають бути дотримані гарантії захисту прав учасників судового провадження і досягнення інтересів правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: Заява Верховної Ради України, ухвалена Постановою Верховної Ради України від 21 трав. 2015 р. № 462-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21 квіт. 2022 р. № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Соловийов Едуард Петрович,
професор кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент;
Хізанов Олексій Дмитрович,
здобувач вищої освіти навчально-
наукового інституту поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ПАРАЛЕЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ ЗА НАЙТЯЖЧІ ЗЛОЧИНИ

Злочин агресії є першоосною в ієрархії міжнародних злочинів у контексті подій в Україні. Саме акт збройної агресії РФ став тим детермінуючим фактором, що уможливив подальше вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду на українських територіях. Через це питання відповідальності за агресію не зводиться лише до загального документування наслідків збройної агресії РФ, а прямо пов'язане з тим, який саме орган уповноважений давати правову оцінку самому злочину агресії, а який – іншим міжнародним злочинам, учиненим у її межах.

Згідно зі статистикою Офісу Генерального прокурора, на листопад 2025 року зафіксовано понад 190 тисяч воєнних злочинів. Такий масштаб робить критично важливим чітке розмежування підслідності та повноважень органів розслідування, прокуратури й суду щодо кожного конкретного правопорушення [1].

Юрисдикція українських органів правосуддя в цій системі є найширшою за обсягом кримінального переслідування. Кримінальний кодекс України [2] виходить із того, що особи, які вчинили кримінальні правопорушення на території України,